

ריבית

1. ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק לה - לח

(לה) וְכִי יִמְוֶדֶ אַחִידָה וּמָטָה יָדוֹ עִמָּדָה וְהִחְזִיקָהּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּדָה : (לו) אֶל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיִרְאֶת מֵאַלְהֵיךָ וְחִי אַחִידָה עִמָּדָה : (לז) אֶת פְּסָפְסָה לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָף : (לח) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לְתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים : ס

2. ספורנו ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק לו

אל תקח מאתו. כי זה דרך נאות להקימו כשתלוהו בלי נשך ותרבית :

3. דברים (פרשת כי תצא) פרק כג פסוק כ – כא

(כ) לֹא תִשִׁיךְ לְאַחִידָה נֶשֶׁךְ כְּסָף נֶשֶׁךְ אֶכְלָ נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשֶׁךְ : (כא) לִנְכָרִי תִשִׁיךְ וּלְאַחִידָה לֹא תִשִׁיךְ לְמַעַן יִבְרָכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶה בָּהּ שָׂמָה לְרִשְׁתָּהּ :

4. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סא עמוד א

אמר רבא : למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית, לאו בגזל, לאו באונאה? צריכי... הצד השווה שבהן שכן גוזלו.

5. שו"ת חתם סופר חלק ו - ליקוטים סימן כו

נראה לי לחקור חקירה אחת, אי לא אסרה תורה ריבית, על כל פנים במה יתחייב הלוח לשלם יותר מהתחייבות שלו?...ודוחק לומר דהוה ליה כמשכיר כליו ונוטל שכר פעולת כליו. זה אינו, התם הכלי חוזר בעין לבעליו ונוטל שכר פחתא אבל הכא מלוה להוצאה ניתנה והני זוזי אזלי לעלמא ומשלם לו אחרים תחתיהן טבין ותקילין, אם כן במאי יתחייב? ויש לומר אין הכי נמי במלוה על פה לא מתחייב אפילו לא אסרה תורה.

6. שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רכג

ישנה לשכירות מעותיו מתחלה ועד סוף.

7. רש"י שמות (פרשת משפטים) פרק כב פסוק כד

נשך - רבית שהוא כנשיכת נחש, שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו, כך רבית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה :

8. רמב"ן דברים (פרשת כי תצא) פרק כג פסוק כ

יוסיף בכאן אזהרה גם ללוה, מה שאין כן בכל דיני ממונות שאם רצה הוא לזוק בנכסיו רשאי, אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם הלוח.

9. ספר החינוך פרשת אם כסף מצוה סח

משרשי המצוה, כי האל הטוב חפץ בישוב עמו אשר בחר, ועל כן צוה להסיר מכשול מדרכם לבל יבלע האחד חיל חברו מבלי שירגיש בעצמו עד שימצא ביתו ריקן מכל טוב, כי כן דרכו של ריבית, ידוע הדבר, ומפני זה נקרא נשך.

10. הרב זאב וייטמן, שמיטה ומקדש, מגדים ג

פרשיית איסור נשך ותרבית נראית כלא שייכת לנושא הפרשה, אלא שהעיון מורה שגם פרשייה זו אינה פוגעת במבנה הפרשה ובאחדותה, כיוון שהיא מהווה חלק מפרשיית העבד ופתיחה לה.

במקביל לחובה לגאול עבד הנמכר לגר, קיימת חובה למנוע מראש את מכירתו של אדם לעבד ומצווה להחזיק בו בטרם ייפול. לצורך החזקה זו יש להלוות אוכל וכסף, ואסור לקחת עבור הלוואה זו נשך ותרבית, ואיסור זה הינו חלק מחובת החזקתו של "אחיך" המתמוטט, מצווה שמגמתה למנוע את הסיטואציה של הפרשייה הבאה, שבה נאלץ האח שמטה ידו למכור עצמו לעבד.

11. רלב"ג שמות כב, התועלת ה-כ"ז

והנה התועלת מזו המצוה מבואר נגלה, כי זה הוא ממה שהוא כלי להשחית נחלת האנשים ולקבץ קנינם לעצמו; וזה מבואר מתכונת המלוים בריבית, כי הם יתחכמו בכל עוז להעניי האחרים - וזה הפך מה שראוי להשלים בו הקיבוץ המדיני.

12. רלב"ג ויקרא כה, התועלת ה-ו'

בזה הענין יקנה לאדם תכונות מגונות לרוב השתדלותו באסיפת הממון עם שכבר יתחכם תמיד להמציא מעות למי שיראה שיוכל להרויח עמו מצד חסרון דעתו ורבו קנייניו וישתדל בתחבולות רבות שיקח מעות ממנו להשיג מבוקשיו:

13. אהבת ציון דרוש ח

וכבר אמרתי שאין בכל העבירות שיהפוך מדת הרחמים לרוגז כמו מלוח ברבית שהרי כן הוא מדתן תחלתן רך וסופם קשה שמתחלה מראין עצמם שעושים חסד עם הלוח שמלוים לו מעות וסופו נושך בשרו כנחש ישך בלי חמלה.

14. שמות (פרשת משפטים) פרק כב פסוק כד - כו

(כד) אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה לֹא תִשְׁיַמּוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ: (כה) אִם חֶבֶל תִּחְבַּל שְׁלֵמַת רֶעֶךָ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁיָבְנוּ לוֹ: (כו) כִּי הוּא כְּסוּתָה כְּסוּתוֹ לְבִדָּה הוּא שְׁמָלְתוֹ לְעָרוֹ בְּמָה יִשָּׁב וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חֲנוּן אָנִי:

15. מדרש הגדול שמות (פרשת משפטים) פרק כב פסוק כד

אם כסף תלוה. זה הוא שאמר הכתוב טוב איש חונן ומלוה (תהלים קיב, ה). איזו בריה שאינה חייבת להקב"ה אלא שהוא חנון ורחום ומוחל על ראשון ראשון. משל לאחד שלוח סלעים מן המלך לאחר זמן בא ועמד לפניו אמר לו אדוני יודע אני שאני חייב לך, אמר לו למה הזכרת חוב ראשון כבר נשכח מלבי. כך אדון העולם הבריות חוטאין לפניו והוא מסתכל בהן עושין תשובה ומוחל להן וכשהן באין להזכיר חוב הראשון הוא אומר להן אל תזכרו ראשונות (ישעיה מג, יח). ואומר כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו (יחזקאל יח, כב). לכך הוא מזהיר על העני אם כסף תלוה את עמי את העני עמך.

16. שמות רבה (וילנא) (פרשת משפטים) פרשה לא סימן טו

בא וראה כל בריותיו של הקדוש ברוך הוא לוויין זה מזה, היום לוח מן הלילה והלילה מן היום, ואינן דנין זה עם זה כבריות שנאי' (שם/תהלים/ יט) יום ליום יביע אומר, הלבנה לוח מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה, וכשהקב"ה רוצה אינם יוצאים שנאמר (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום, האור לוח מן השמש והשמש מן האור

בריותיו של הקדוש ברוך הוא לוויין זה מזה ועושים שלום זה עם זה בלא דברים, ב"ו לוח מחבירו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל ואלו שנטלין רבית אומרים להקב"ה למה אין אתה נוטל מעולמך שכר שהבריות בתוכו, שכר הארץ שאתה משקה, שכר הצמחים אתה מעלה, שכר המאורות שאתה מאיר, שכר הנשמה שנפחת, שכר הגוף שאתה שומר, אמר להם הקדוש ברוך הוא ראו כמה הלוייתי ואיני נוטל רבית ומה הלוייתה הארץ ואינה נוטלת רבית אלא אני נוטל הקרן שהלוייתי והיא נוטלת את שלה שנאמר (קהלת יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, אוי למי שנוטל רבית מה נאמר בו בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה, משל למלך שפתח לאחר אוצרו התחיל מונה בו עניים, הורג בו אלמנות, מבזה בו אביונים, מפשיט בו בני אדם ועושה אותם ערומים,

ועשה בו חמס וגזל וממלא אותו שקר, ומפסיד אוצרו של מלך, כך הקדוש ברוך הוא פותח אוצרות ונותן לבריות מכספו וזהבו שהם שלו שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב, התחיל עני שהוא לוח מן העשיר נוטל הימנו רבית הורג בו אלמנות אם לוותה ממנו אלמנה הרי הוא דוחקה ליטול הימנה רבית, מבזה בו אביונים אם בקשו ממנו צדקה הרי הוא מדקדק עמהם.

17. רש"י הירש ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק לו

אין התורה תופסת את הריבית כעוול משפטי; שאלמלא כן, לא היתה אוסרת באותה חומרה גם לשלם ריבית; ואיסור ריבית לא היה מוגבל רק לחוג היהודי. אלא איסור זה מכריז, שה' הוא אדון לכל רכושו המיטלטל, כדרך ששמיטת קרקע ויובל מגשימים שלטון ה' על אדמותינו.

מנקודת המבט היהודית הרי כספנו איננו קנייננו המוחלט; הוא שלנו רק בתנאי; זכות השליטה בו היא בידי ה', והוא המחייב אותנו להפריש מרכושו המצוי בידינו ולמסור אותו לאחינו; וזאת - לא רק כדי להחיות את נפשו, אלא כדי לאפשר לו המשך קיום עסקיו. הלה מתחייב להחזיר לנו סכום דומה לאחר זמן, ותמורת ההתחייבות הזאת הרי הוא זוכה בכסף משעת מסירה. עד כה היה זה כספנו; ועתה הוא כספו על - פי רצון ה'. אין הוא נושא ונותן בכספנו, אלא בכספו. הרווח הוא פרי מעשיו בכספו, ולפיכך הוא שלו בלבד.

18. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב

אמר רבא: אי אתה מוצא לא נשך בלא תרביית ולא תרביית בלא נשך, ולא חלקן הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין.

19. גור אריה ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק לו

ולי נראה, דאף על גב דשני לאוין, ואי אפשר למצוא תרביית בלא נשך ונשך בלא תרביית, השני לאוין משני צדדין; לאו אחד הוא מצד אשר הוא נושך את חברו, ואסרה תורה לישך חברו, וזהו לאו אחד. והלאו השני מצד אשר מרבה ממונו שלא כדין, וזהו טעם איסור השני. והמלוה בריבית עובר בשני לאוין; שמרבה הונו שלא כדין, ונושך חברו. והתורה כתבה טעם הלאוין, הלאו האחד מפני שהוא נושך, והלאו השני מפני שהוא מרבה ממונו שלא כדין:

20. כלי יקר ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק לו

עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסיר לבו.

ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ם חזקתו שהוא אלם וגזלן אפילו אם הוא כבוש תחת ידך מכל מקום דרכו לבוא בעקיפין, ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריוח ועל כן תמיד עיניו נשואות אל ה' להצילו מידו וזה טעם איסור הריבית בכל מקום.

ועל כן נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחוננו בה':

21. יערות דבש חלק ב דרוש ה

וכבר אמרתי בדרך הלצה, למה המלוה בריבית לא יקום בתחית המתים, משום דמרגלא בפומי דאינשי על המלוה בריבית, זה האיש מצליח, הוא ישן ומעותו שלו גדילות ויוסיפו יום ביומו, וא"כ לעתיד לבא כשיבקש לקום בתחיית מתים, יאמרו לו למה לך לקום, שכב כי מעותיך יוסיפו ביומו, זהו מהלצה.